

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.944:338

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВИРОБНИЧИХ МЕРЕЖ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Дугінець Г.В., к.е.н.

*Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ*

У статті проаналізовано особливості формування міжнародних виробничих мереж як елементу стратегії посткризового розвитку країни. В результаті проведеного дослідження визначено, що у світовій практиці пошук шляхів переходу до інноваційної моделі економічного розвитку є одним зі стратегічних завдань посткризового розвитку. Причому технологічні інновації сприймаються як «панацея» від більшості національних і регіональних проблем соціального, економічного і політичного характеру, а міжнародні виробничі мережі є каналом, по якому передаються нові знання, технологічні ноу-хау з інноваційно-розвинених країн. Обґрунтовано, що залучення до міжнародних виробничих мереж може надати українським підприємствам доступ до нових ринків, а також ноу-хау провідних міжнародних компаній в галузі технологій, менеджменту та ринків. Однак для цього повинні бути виконані ряд вимог, що дозволить ефективно зв'язати національні підприємства з міжнародними ринками та вийти на шлях сталого посткризового зростання і розвитку.

Ключові слова: глобалізація, міжнародні виробничі мережі, ТНК, стратегія посткризового розвитку, глобальний ланцюжок нарахування вартості

This paper analyzes the features of formation of international production networks as part of a strategy of post-crisis development. As a result, the study determined that finding ways to transfer to an innovative model of economic development is one of the strategic objectives of post-crisis development. Moreover, technological innovations are seen as a «panacea» for most national and regional issues of social, economic and political nature, and international production networks are the channel through which new knowledge and technological know-how is passed from innovative and developed countries. It has been grounded that involvement in international production networks can provide Ukrainian enterprises with access to new markets and the know-how of the leading international companies in technology, management

and markets. However, for this should be made a number of requirements that will allow to effectively link the domestic enterprises to international markets and to embark on a sustainable post-crisis growth and development.

Keywords: globalization, international production networks, TNC, post-crisis development strategy, the global chain of calculation cost

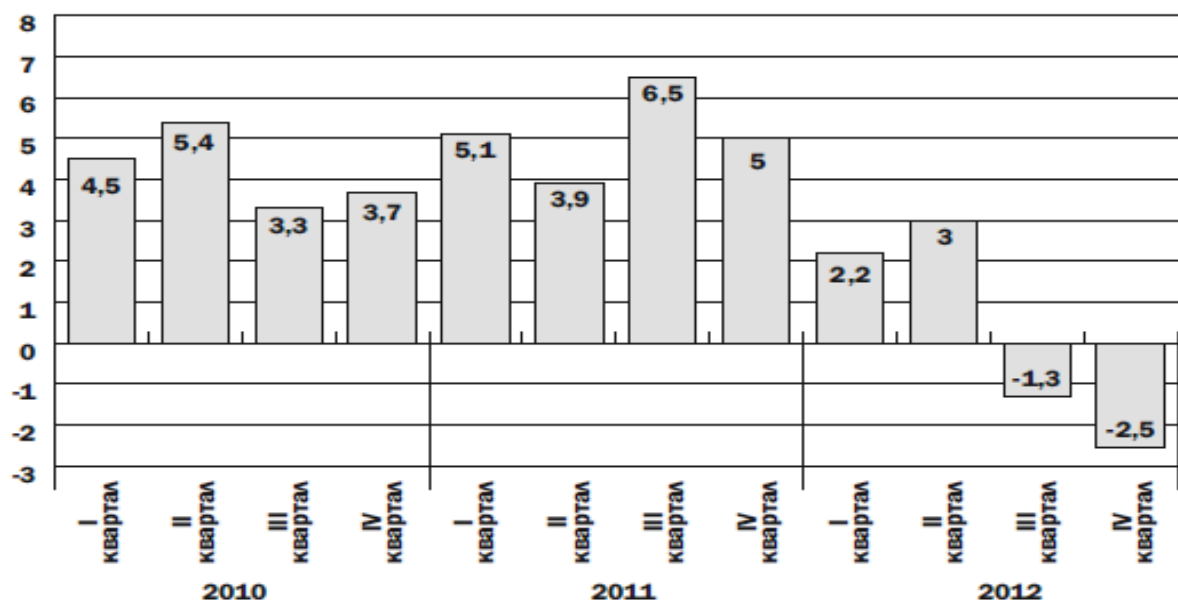
Актуальність проблеми. В сучасних умовах питання розробки стратегій посткризового розвитку країн не залишаються поза увагою, а дискусії навколо джерел відновлення, результативних заходів політики радше провокують нові суперечливі питання, аніж надають прийнятні відповіді. Загострення конкуренції на світових ринках і обмеженість ресурсної бази змушують шукати оптимальні шляхи зростання на основі принципово нових технологій, визначаючи довгострокові тенденції еволюції світової економічної системи. Таким чином, обрана тема дослідження є актуальною, особливо враховуючи те, що одним з елементів стратегії посткризового розвитку є діяльність міжнародних виробничих мереж, зокрема процеси, пов'язані з їх формуванням та розвитком.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблематика формування та розвитку глобальних виробничих мереж знаходить своє відображення у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: В. Гееця, І. Бочан, К. Бейкера, І. Гладій, Дж. Джереффі, І. Зварич, Р. Каплінського, М. Морріса, І. Михасюка, С. Соколенко та інших. Питання формування економічної моделі України в посткризовий період були у фокусі досліджень провідних вітчизняних учених, серед яких Ю. Пахомов, А. Філіпенко, А. Гальчинський, В. Черняк та інші. Ставлячись з повагою до безперечних досягнень вітчизняної та зарубіжної економічної думки, варто зазначити, що у вітчизняній періодиці лише незначну кількість статей присвячено дослідженню впливу міжнародних глобальних мереж на посткризовий розвиток країни.

Метою роботи є визначення особливостей формування та розвитку міжнародних виробничих мереж як елементу стратегії посткризового розвитку країни.

Викладання основного матеріалу дослідження. Вплив глобальної економічної кризи на українську економіку виявився більш руйнівним, ніж на економіку інших країн. Так, протягом 2012 р. в Україні під впливом

світової економічної депресії сповільнювалася економічна динаміка і, за попередніми оцінками Держкомстату України, склало лише 0,2 % проти 5,2% приросту ВВП у 2011 р. (рис. 1). Також зіграло свою негативну роль підтримання стабільного валютного курсу гривні шляхом валютних інтервенцій. Слід зазначити, що вплив світової кризи на українську економіку призвів до зниження зовнішнього попиту на сировинні товари, відтоку капіталу, стисненню кредитування, скорочення внутрішнього попиту і зміни його структури. Все це зробило економіку України вразливою в умовах дестабілізації світової економіки і актуалізувало проблему формування нової посткризової моделі економічного розвитку української економіки.

*Рис. 1. Поквартальна динаміка ВВП України у 2010-2012 рр.,
% до відповідного періоду попереднього року [4, с. 27]*

У світовій практиці пошук шляхів переходу до інноваційної моделі економічного розвитку - одне зі стратегічних завдань посткризового розвитку. Причому технологічні інновації сприймаються як «панацея» від більшості національних і регіональних проблем соціального, економічного і політичного характеру, а міжнародні виробничі мережі (MBM) є каналом, по якому передаються нові знання, технологічні ноу-хау з інноваційно-розвинених країн. Також заслуговує на увагу той факт, що, хоча кризовий тиск відчули всі економічні агенти, проте втрати транснаціональних корпорацій виявилися помітно меншими. Так, у 2009р. виробництво в іноземних філіях ТНК скоротилося менше, ніж на

6%, а їх загальні обсяги (\$5,8 трлн.) досягли навіть історичного максимуму у структурі формування світового ВВП (\$55,0 трлн.) – більше 11% [11]. Водночас, серед ТНК дедалі більшого значення набувають компанії країн, що розвиваються (і трансформаційних країн). Дійсно, якщо на початку 1990-х років більше 90% ТНК пов'язувалися з розвинутими країнами, то у 2008р. з 82 тис. філій ТНК вже 28% належали до країн, що розвиваються (рис. 2).

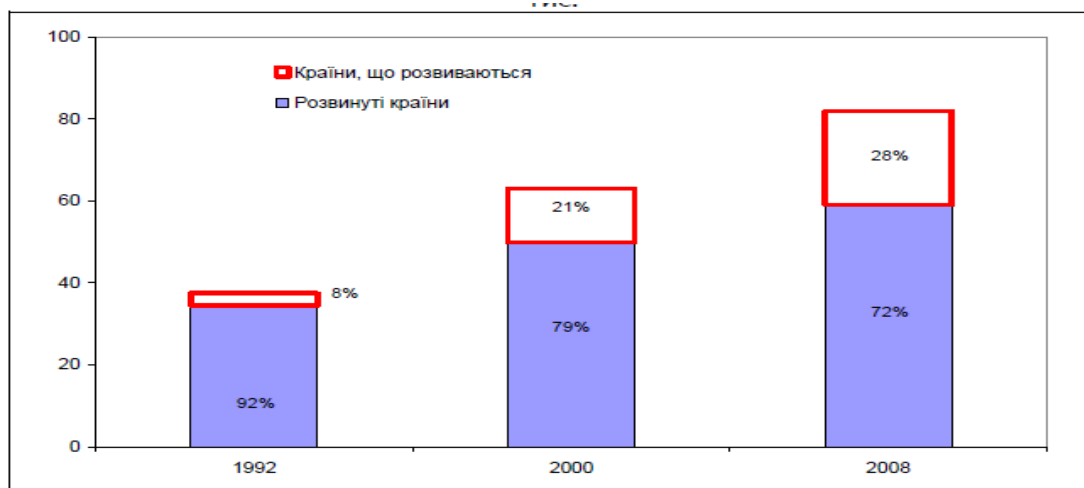

Рис. 2. Кількість філій ТНК з розвинутих країн і країн, що розвиваються, тис.од. [11].

Інший цікавий висновок можна зробити, якщо проаналізувати динаміку створення ТНК та їх підрозділів з 2008 р. (рис. 3). Так, кількість ТНК в світі суттєво не зросла, проте суттєво зросла кількість підрозділів, що підтверджує зацікавленість компаній у виході на нові іноземні ринки за рахунок розширення міжнародної виробничої мережі.

Українська економіка не залишається осторонь процесів транснаціоналізації. Наша країна викликала особливий інтерес ТНК у тих галузях, де вони мали стосовно національних компаній яскраво виражені конкурентні переваги. До основних з них належить можливість економії на масштабах, високий рівень витрат на НДДКР, наявність висококваліфікованої робочої сили, низькі трансграничні витрати транспорту, зв'язку та координації всіх внутрішньофірмових операцій.

Найбільшими компаніями-інвесторами, що вклали в Україну значний обсяг інвестицій, є: Mittal Steel, Siemens, Volkswagen, Deutsche Telecom, Jabil Circuit and Electronics, Sony, Panasonic, Telenor, TNK-BP, Coca-Cola, Cargill, Carlsberg, Sun Interbrew, Kraft Foods, Nestle, Philip Morris, Reemtsma, Raiffeisen Bank, Erste Bank, HVB, ING Bank, BNP Paribas, EFG

Group, McDonalds, Metro Cash & Carry, Billa, Paterson та ін.

Рис.3. Динаміка створення ТНК та їх підрозділів, 2008-2011 рр., тис.од.

Слід зазначити, що міжнародні виробничі мережі (МВМ) змінюють форму міжнародного бізнесу і пропонують значні можливості українській економіці для розширення торгівлі та підтримки стійкого зростання за рахунок розвитку нетрадиційного експорту. Залучення в МВМ може надати доступ до нових ринків, а також ноу-хау провідних міжнародних компаній в галузі технологій, менеджменту та ринків. Однак, щоб увійти до цих мереж і отримати вигоди від цих можливостей, українські підприємства повинні виконати ряд вимог, що дозволить ефективно зв'язати національні підприємства з міжнародними ринками та вийти на шлях сталого посткризового зростання і розвитку.

Основні напрямки для створення умов успішного формування і розвитку МВМ є такі.

Аналіз ланцюжка нарахування вартості: Ефективність визначається не тільки тим, що відбувається всередині компанії, але також і діяльністю і взаєминами за межами компанії, які відносяться до зв'язків ланцюжка нарахування вартості. Наприклад, виробництво автомобілів «Ford» залежить від постачальників першого рівня, які, в свою чергу, залежать від постачальників комплектуючих більш низького рівня. Аналіз ланцюжка нарахування вартості означає вивчення підприємств даного ланцюжку та зв'язків між ними, щоб побачити, як і коли вони можуть бути посилені, щоб домогтися виробничої та маркетингової ефективності; або щоб

сприяти більш ефективному вертикальному і горизонтальному потоку інформації, виробничих факторів та ресурсів. Акцент також робиться на більш загальні фактори, що впливають на ефективність у конкретних ланцюжках нарахування вартості, включаючи законодавче, регулятивне і політичне середовище. А також наявність і якість послуг підтримки (фінансування, обладнання, навчання та інформаційні технології). Цей аналіз дозволяє виявити обмеження по ефективності, які пов'язані з ланцюжком нарахування вартості, а саме логістика між компаніями, особливі імпоротно-експортні процедури.

Можливості для нових гравців: з появою нових індустрій, діапазон яких зараз все більше розширюється, для малих та середніх підприємств з'явилась можливість стати конкурентними в міжнародному масштабі в якості постачальників в глобальних ланцюжках нарахування вартості. Аналогічним чином, за рахунок участі в глобальних ланцюжках нарахування вартості, можна домогтися масштабного експорту спеціалізованих продуктів, таких як органічні фрукти і овочі, на нішових ринках, які за масштабом є регіональними, або навіть глобальними.

Можливості для створення вартості: У світі глобальних ланцюжків нарахування вартості найбільш важливими є не належність підприємства до тієї чи іншої індустрії або сектору. Важливим є основні здатності підприємства в ланцюжку нарахування вартості конкретної індустрії. Створення вартості пов'язане не тільки з кінцевими продуктами та брендами: можливості для створення вартості існують по всьому ланцюжку нарахування вартості в будь-якій індустрії за рахунок спеціалізації та модернізації. Модернізація на рівні підприємства вимагає доступу до інформації, технологій та фінансів; і тісно пов'язана зі стимулами, які заохочують або не заохочують до впровадження інновацій з боку постачальників всередині ланцюжка нарахування вартості.

“Відповідай кращому чи передавай за контрактом кращим”: Щоб бути конкурентоспроможними, підприємства (як малі, так і великі) повинні постійно приводити ефективність своєї діяльності у відповідність з «кращими в даному класі» по кожній бізнес-функції або продукту. Якщо вони не зможуть «відповідати кращим», то, без використання міжнародного аутсорсингу, вони не зможуть ефективно конкурувати на міжнародних ринках як постачальники в глобальних ланцюжках нарахування вартості.

Співпрацювати, щоб конкурувати. Малі та середні підприємства можуть зіткнутися зі значними труднощами у відповідь на можливості залучення джерел постачання, що надаються глобальними ланцюжками нарахування вартості. Однак вертикальне і горизонтальне співробітництво підприємств може створити потенційно ефективний механізм для досягнення колективної ефективності за рахунок спільних дій, і надати перевагу підприємствам в глобальних ланцюжках нарахування вартості. Вертикальні зв'язки - це взаємини між компаніями на різних рівнях ланцюжку нарахування вартості, наприклад, між постачальниками виробничих ресурсів та комплектуючих, збиральниками та дистриб'юторами на кінцевих ринках. Зв'язки між вертикально пов'язаними компаніями можуть поліпшити доступ підприємства до нових ринків, навиків, технологій, інформації та знань. Горизонтальні зв'язки між компаніями на тому ж рівні в рамках ланцюжка нарахування вартості можуть дозволити здійснювати об'ємні закупівлі основних виробничих ресурсів, включаючи обладнання, сировину, фінанси та бізнес-послуги. Це також може розширити спільні виробничі потужності для виконання великих замовлень на регулярній основі за рахунок спільної економії масштабів, сприяти спеціалізації у виробництві та посилити ринкову позицію. Тому кооперація підприємств у тих же або взаємопов'язаних ланцюжках нарахування вартості, може відігравати ключову роль у зв'язуванні малих та середніх підприємств з міжнародними ринками.

Нові завдання для стратегії розвитку: Раніше стратегія розвитку була спрямована на прямі іноземні інвестиції мультинаціональних підприємств - зокрема глобальних брендів, таких як «Toyota», «Ericsson» або «Motorola» - як ключовий засіб для розвитку експортних можливостей. За рахунок інвестування в місцеві дочірні та спільні підприємства, мультинаціональні компанії виступали в якості важливого засобу для передачі технологій та навичок, і для отримання доступу до міжнародних ринків. Однак сучасне завдання для підприємств та урядів у рамках глобальних ланцюжків нарахування вартості полягає в тому, що місцеві виробники повинні вже мати необхідні здібності, щоб викликати інтерес глобальних постачальників до співробітництва, таких як «Carrefour» або «Nissan».

Регіональне співробітництво: Враховуючі те, що торгівля в рам-

ках глобальних ланцюжків нарахування вартості все більше втягує комплектуючі і напівфабрикати, то системи логістики зараз стають критично важливим елементом цих ланцюжків. Це може надати нові напрямки розвитку для підприємств України. Фірми в глобальних ланцюжках нарахування вартості вимагають не тільки низьких транспортних витрат, але й задоволення більших вимог в ефективній логістиці: короткі терміни транзиту, надійні графіки поставок, обережне поводження з товарами, сертифікація якості продуктів та захист від крадіжки і псування. Оскільки існування громіздких процедур здійснення та оформлення зовнішньоторговельних операції ускладнює можливість місцевих компаній стати постачальниками в глобальних ланцюжках нарахування вартості.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасних умовах міжнародна спеціалізація виробництва перейшла на новий рівень розвитку. Процес виробництва все більше розділяється на послідовні види діяльності, які здійснюються різними підприємствами, що формують взаємопов'язані міжнародні виробничі мережі та глобальні ланцюжки створення вартості. Змінюються не тільки межі підприємств, а й контрактні відносини між ними. Підприємства здійснюють міжнародне розширення виробництва, створюючи нові зв'язки з підприємствами, що діють в глобальній економіці і мають розвинену логістичну мережу, доступ на ринки промислово розвинених країн, передові організаційного знання та технологічні ноу-хау. Формуються міжнародні виробничі мережі, які є одним з важливих факторів інноваційної трансформації економіки. Якщо будуть створені передумови до залучення українських підприємств до МВМ, то це дозволить ефективно зв'язати національні підприємства з міжнародними ринками та вийти на шлях сталого посткризового зростання і розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладій І.Й., Зварич І.Я. Міжнародні виробничі мережі в Європі. – Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2011. – 292 с.
2. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку / А. С. Гальчинський. – К., 2009. – 391 с.
3. Пахомов Ю.М. Основні завдання формування посткризової моделі розвитку економіки України / Ю.М. Пахомов // Економічний часопис-XXI. – 2010. – №1–2. – С. 3–6.

4. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.
5. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
6. Черняк В.К. Посткризова економіка: капіталізм „з людським обличчям” / В.К. Черняк. – Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 1–2. – С. 16–17.
7. Coe N.M., Hess M., Yeung H. W.-C., Dicken P., Henderson J. ‘Globalizing’ regional development: a global production networks perspective// Transactions of the Institute of British Geographers, Vol. 29, No 4 (2004). P. 469.
8. Schamp E. Globale Wertschöpfungsketten // Geographische Rundschau. – № 9. – 2008. – С. 36–42.
9. International trade and foreign direct investment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-FO-12-001/EN/KS-FO-12-001-EN.PDF
10. Tubke A. The 2008 EU Survey on R and D Investment Business Trends. – Luxembourg, 2009. - С. 10.
11. World Investment Report, October 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2011/11-22.pdf>